

VASILE AVRAM

Gândirea arhaică

1.- Un alt tip de raportare la sens

Putem vorbi oare de o gândire filosofică proprie locuitorilor spațiului românesc¹ înainte de a se fi ivit aici zorii istoriei?

Depinde, am spune, de accepțiunea pe care o dăm conceptelor. Dacă prin *gândire filosofică* se înțelege un discurs elaborat, conștient de sine, atunci cu siguranță că nu. Dacă însă filosofia, în accepțiunea originară a termenului (de *philo-sophia*), înseamnă efectul spiritual al unei *mirări*, cum era de părere Aristotel, atunci cu siguranță că da. Nu sunt deloc puține, precum vom vedea, datele arheologice și etnologice care atestă că oamenii aceluși timp, trăind în condiții deloc nefavorabile unei ample desfășurări a gândului, au dezvoltat teme de meditație și forme de expresie surprinzător de complexe pentru acel tip de civilizație².

Depinde, în al doilea rând, de natura prejudecăților cu care privim spre acel timp (admițând că fără *pre-judecăți* nu se poate). Dacă rămânem prizonieri ai *mitului progresului* (conform căruia gândirea umană *a evoluat* de-a lungul timpului în pas cu ceea ce înțelegem astăzi prin civilizație), va trebui să ne închipuim că oamenii care au trăit în urmă cu șase, opt sau zece mii de ani erau niște ființe cu apucături aproape animalice, incapabile să rostească o frază logică ori să lege două idei între ele. Dacă, dimpotrivă, admitem că diferența dintre modul nostru și al lor de a gândi constă nu atât în calitatea, proprietatea ori funcționalitatea conceptelor cât în cantitatea, natura, volumul și mai cu seamă complexitatea informațiilor vehiculate, atunci putem admite că universul spiritual al primitivilor³ (*paleantropilor*) trebuie să fi fost cel puțin la fel de populat "cu gândiri și cu imagini" ca al nostru. Există, precum vom vedea, suficiente motive să afirmăm că ei aveau bogate reprezentări despre spațiu și timp, despre alcătuirea universului, sensul vieții umane, relația om-cosmos-transcendență, ba chiar și despre raporturile ființă-devenire, esență-fenomen, individual-general, concret-abstract, temporal-etern, pozitiv-negativ etc.

E destul să ai în față imaginea unui vas de Cucuteni, a unei figurine de Vinca sau a unui sanctuar de Căscioarele pentru ca gândul să te poarte spre aceleași nuclee de sens care au inspirat pretutindeni și totdeauna temele majore ale filosofiei. Fiindcă dincolo de valoarea intrinsecă a obiectului, de faptul că au trecut șase sau șapte mii de ani de când a fost confecționat (*o viață de zeu*, îți vine să spui, în termenii vechii filosofii indiene) sau de vraja (farmecul, expresivitatea) estetică pe care o creează în rândul privitorilor, *mai există ceva*. El a fost făcut cu un anume *rost* - un rost vital, am putea spune: să umple un gol, să slujească unui rit, să amintească de *ceva* sau de *cineva*. De cele mai multe ori el transmite un mesaj - o formulă, o poveste, un text. Chiar dacă nu un text explicit (discursiv), ci unul simbolic - unul care-i comunică *ceva anume* doar celui ce-l citește în același cod, pe aceeași lungime de undă, în aceeași

- Sărăcie, ce-ai cu mine?
- Cu tat't-o m-am avut bine
Și nu te lăs nici pe tine!

Foaie verde, iarbă moale,
În deluț, lângă cărare,
Ieste o pară de foc mare;
Pe deluț, lângă colnic,
Ieste o pară de foc mic.
La focuri, la amândouă,
Sunt Voinici o sută noauă,
Toți Voinici de-a Codrului
Puișori di-ai lotrului.
Dintre iei vrio doisprezece
Tot frig carne de berbece,
Dar n-o frige cum se frige
Ci o frige în cărlige
Și o-ntoarce în belciuge
Să fie carnia mai dulce;
Și tăt frig voinicii mnei
Un juncan și cincii viței
Să se sature cu iei;
Carne frig, vin încallesc
Și din gură chiuesc:
Foaie verde siminic
Asta-i viață de voinic
Că n-ai frică de nimic,
Nici de nemeș, nici de dracu,
Trăiască codru săracu.
Dar vătaful cel mai mare
Când iera carnea-n frigare
Se scăpă și adormi
Dar degrabă se trezi
Și din grai așa grăi:
Alelei, feciorii mei,
Toți voinici ca niște zmei,
Beți voioși și ospătați,
Traiul vostru vi-l cântați,
Însă când vi-ț sătura
Și cântaria veți găta
Staț un pic și mă ascultaț,
Bine siama să luaț:
Zua Crucii nu-i departe,
Frunza de pe ramuri cade;
Codru prinde a se rari
Și așa voi nu-ț mai trai
Că v-or prinde, v-or robi.
Voi cu prânzul să sfârșiț
Și vinul vi-l isprăviț,
Mergeț toț pe la parinț!
Iar la cei ce parinț n-au
Iată sfatu ce vi-l dau:
Coborâț la țară, jos,
Colo n câmpu cel mănos,
Vă faceț niște dârjăli
Din tufe de răchițale
Și din tufe de fag
Să vă faceț hadărag,
Spate drepte încârligaț
Și mânici dalbe sufulcaț,
Îmblatitori vă bagaț
Până colo n primăvară
Când ies vitele afară,
Atunci să ne tâlnim iară
Când ie frunza cât banul
Și iarba cât dejetul

S-o poată prinde murgul.
Atunci calia s-o ținem,
Punjile să le unplem
De la nemeși și armeni,
Dela sașii bistrițeni;
Armenii cu ciurzile,
Nemeșii cu stavele,
Să le scurtăm grijile,
Să le golim punjile,
Să dăm și prin Baia Mare
Să gasim ceva mâncare,
Să facem ceva parale,
Penzăria s-o cercăm,
De aur s-o deșertăm!

Și voinicii-l ascultară,
Toamna mi să-nprăștiară
Și prin sate să lăsară.
Iar când codru înspica,
Iarba verde când ieșia,
Voiniceii se aduna,
Către Pintia așa grăia:
- Iată, Pinte, c-am venit,
Tocmai cum ni-ai poruncit!
Spune, unde s-o luăm
Și ncătro s-o apucăm
Că de tine ascultăm!
Iar Pintia cu chica criată
Și cu fața albeniață
Și cu mintea lui istiață
La voinici așa grăia
Și mereu îi veselia:
- Haidaț, feciori, după mine,
Să vă nvăț a trai bine,
Hai, voinici, unde vă duc ieu,
Acolo ie bine, zău,
Nu-i necaz și nici stapân
Numai bine de român,
Nu-i necaz și nici nevoi
Numai bine pentru voi.

Foaie verde lemn dubit
Vestea n țară a ieșit
De on vitiaz ne biruit
Care Pintia ie numit,
De on vitiaz fără de siamă
Care bagă lumea n groază.
Ține calia la strâmtori
Și oprește negustori
De i scapă de galbiori,
Ține calia prin poieni

Francisc Nistor: Stolnic

sferă de sensuri.

Să luăm ca exemplu o statueta (orice statueta) reprezentând chipul vag antropomorf (uneori cu irizări avimorfe sau zoomorfe) al Marii Zeițe Cosmice. Faptul că nu avem de-a face cu un chip oarecare - unul produs de jocul gratuit al minții și al mâinii meșteșugarului - este semnalat nu numai de solemnitatea hieratică a figurii, ci și de accentuata sa tratare simbolică. De regulă, pe trupul ei vom găsi, uneori într-o îmbinare de forme și culori de o uimitoare plasticitate, o geometrie mitică fundamentală. Aici o cruce, dincolo o spirală, mai departe un triunghi sau un romb. Pe fese, pe coapse, pe piept sau pe gât: cercuri, elipse, paralelipede, linii paralele sau zigzagate, rețele meandrice. Uneori câte un ou sau câte o păstaie - un sâmbure, un germene, un bob de fasole, o crisalidă. Câte o clepsidră (dublă-axă), un corn, o omidă sau o semilună. Peste tot diade, triade sau tetrade - așezate nu la întâmplare, ci într-o ordine sau succesiune anume, ca într-o veritabilă carte destinată lecturii. E imposibil ca asemenea semne și simboluri, care se repetă ritmic în cadre intens semnificante (și nicidecum la întâmplare, cum susțin încă unii dintre savanții zilelor noastre - aceiași care acuză creația preistorică de stângăcie, naivitate, imperfecțiune, schematism, îngustime de orizont etc.) să nu aibă un înțeles logic coerent și să nu furnizeze informații fundamentale. E clar că avem de-a face cu un sistem de comunicare la care din păcate noi, astăzi, nu mai avem acces. Pentru că am ieșit din rost, am uitat cheia magică, am pierdut unul dintre polii simbolului, am ratat un nivel de semnificații. Știm mult mai multe decât știau acei strămoși ai noștri, dar parcă tocmai de aceea știm mai puțin din ceea ce *ar trebui* să știm. Am câștigat în extensie, dar am pierdut în intensitate și în profunzime. Am cucerit lumea, dar am ratat cerul (inclusiv viața de dincolo, învierea, nemurirea).

2.- Probleme de evaluare metodologică

Problema e că noi, cei de astăzi, privim spre trecut, mai ales spre trecutul îndepărtat, de pe poziții științifice rigide, aproape dogmatizate, însușite de-a lungul procesului învățării, după model iluminist, în școală. Știința istoriei, flancată îndeaproape de antropologie, a adoptat încă de la începuturile ei o viziune evoluționistă conform căreia omul a acces "dinspre sălbăticie, prin barbarism, la civilizație" asemeni unui organism biologic care, sub influența luminii (prin prelungire metaforică: a luminii științei) s-a ridicat din "nămolurile mizeriei" și din "tenebrele ignoranței" spre a purcede cătinel-cătinel către actuala epocă de bunăstare generală - evaluată, evident, după criteriile și standardele civilizației occidentale.

Nu numai că se denaturează astfel un mit esențial al umanității - cel al *Vârstei de Aur* sau al *Paradisului pierdut* - prin anularea sau răsturnarea conceptului antropologic de *nostalgie*, dar se riscă însăși pierderea din memoria colectivă a *arhetipului eternei reînțoarceri*. Adică a ceea ce partea anistorică a ființei noastre poartă în ea din vremea primelor începuturi: un model exemplar al "umanității de dinainte de istorie", cum spune M. Eliade⁴, un reper axiologic la care să se poată raporta și întoarce prin reiterarea neconținută a mitului. Pentru prima dată în istoria lumii civilizația modernă a răsturnat această "supoziție mitologică tradițională" - cum o numește un savant englez educat la Oxford, specializat în studiul artei, religiei și tehnologiei din Epoca de Piatră - înlocuind-o cu una bazată pe ideea *progresului* social și a *evoluției*. Una în care Edenul (eternul nostru *paradis pierdut*) nu se mai află deci la începuturile timpului, ci... în epoca de față - sau dacă nu, oricum, în cea imediat următoare: "if not right now, then just around the corner"⁵.

Mai mult: pe seama societăților primitive (arhaice sau actuale) sunt puse toate relele pe care mentalitatea etnocentristă a cercetătorilor moderni le-a dedus, le-

Nu lătră,
Nu bate,

Da' în casă
Nu te lasă.

(Lăcăr)

a imaginat ori chiar le-a inventat⁶ spre a dovedi, în scopuri vădit propagandistice, superioritatea societății generate și modelate de paradigma civilizației occidentale. În ciuda faptului că din ce în ce mai multe documente scoase la iveală prin săpături arheologice probează gradul relativ înaintat de cultură și civilizație al comunităților neolitice și chiar paleolitice⁷, ele sunt analizate în continuare aproape exclusiv sub speciile lipsei. Adică: societăți *fără stat, fără scriere, fără istorie, fără economie*, trăind la limita subzistenței - într-un proces de producție care, datorită inferiorității tehnologice, nu numai că nu le permite realizarea vreunui surplus de produse, dar le obligă să trăiască etern de pe o zi pe alta etc. etc.⁸

Iar de aici până la afirmația că această luptă pentru supraviețuire i-a împiedicat să gândească, nu e decât un pas.

Ioan Pop: Muntele Buhăescu Mare

3.- Prejudecată și deformare

Problema e, desigur, ceva mai complicată și deci nu poate fi expeditată prin aprecieri subiective unilaterale de tipul: "miopia cercetătorilor" sau "incapacitatea istoriei și antropologiei contemporane de a ieși din cadrele metodologice ale pozitivismului, relativismului și pragmatismului". Ea are multiple nuanțe cauzale înrădăcinate în mentalitatea științifică de azi și dintotdeauna și necesită, de aceea, câteva nuanțări epistemologice.

1.- Există de la o vreme o anume incompatibilitate între *realitate* (realitatea propriu-zisă) și *discursul asupra realității*. Adică, în cazul nostru, între modul cum se înfățișează *la nivel real (concret, obiectiv)* cultura și gândirea paleantropilor și cum sunt văzute și interpretate ele de către oamenii de știință din zilele noastre. Nu e greu de constatat că aceștia sunt marcați, pe de o parte, de o excesivă prudență, dacă nu chiar de o teamă "științifică" de a ieși din șabloane și clișee (din sfera *documentului științific pozitivist*), de a-și pune la lucru intuiția, de a gândi liber și a emite ipoteze, iar pe de altă parte de gafele (inductive sau deductive) datorate necunoașterii de la sursă (sau falsei cunoașteri) a domeniului de cercetare, de concluziile pripite, legăturile mecanice între lucruri, aplicarea logicii actuale unor fenomene petrecute în cu totul alte condiții de existență și de gândire etc.

E destul să menționăm unele asocieri de tipul: venerarea Marii Zeițe = ginocrație sau: absența necropolelor = antropofagie, pentru a ne da seama de

**Văsălică a meu
Atâta-i de uscat
Că-l poți aprinde.**

La evrei și la armeni
Și-ș face mereu pomeni
Și-i scapă de husoșei
Dând saracilor din iei.
El izbânzi tot face noauă
Cu ortaci o sută noauă,
Iel din țară n țară trece
Cu ortaci o sută zece.
Mers a vestia să se știe
Până sus la npărăție,
Iar domnii când auziau
Mari oaste pregătau,
Oaste mare npărătească
De viață să-l sfârșiască,
Cătane cu sutele
Și panduri cu miile.

Pintea meu când auzia
Despre aciașă veste ria
Și oastia se apropiia,
Dar el nu se speria
Ci din buze cam zâmbia
Și din gură așa graia:
- Lasă, vie, lasă, vie,
Corbii de știre le știe,
De naintat or nainta
Dar nuștiu cum or înturna!
Și din gură cum grăia
Bucium de argint scotia
Și la gură și-l punia,
Iute oastia și-o chema
Și din gură le grăia:
- Dragii mei, voinicii mei,
Toți voinici ca niște zmei,
Iată ce am auzit:
Mare oaste s-au pornit,
Oaste mare, împărătească
Pe mine să mă nimiciască,
Pe voi să vă prăpădiască;
Cătane cu sutele
Și panduri cu miile.
Voi de luptă vă gătaș,
Armele vi le luaș,
Puștile vi le-ncarcaș,
Săbiile ascușit,
De luptă gata să fi-ș!
Bine vorba nu sfârșia,
Oaste mare și sosia
De cătane împărătești
Și panduri orășânești,
Cătane cu sutele
Și panduri cu miile.
Și pandurii așa grăia:
- Dă-te, măi Pinte, legat,
Să nu te ducem stricat!
Dă-te, Pinte, până-i vreme
Și de moarte nu te teme!
Pintia însă cam zâmbia
Și din gură așa zicia:
- Hai, legați-mă, de vreș,
Ori de vreș, ori de puteș,
Să văz ieu cine-a cuteza

Pe mine a mă lega!
 Cum zicia mi se-ncrunta,
 Pușca-n mână o lua
 Și sabia o scotia,
 În dușmani se repezia
 Și amar îi mai culca
 Și pe loc îi alunga,
 Cătane cu sutele
 Și panduri cu miile.
 Domnii dacă auzia
 Preț pe capu lui punia
 O mie de galbenei,
 O mie de husoșei,
 Cine capu i-a tăia,
 Viu sau mort la domni să-l dea.
 Cine oare a cuteza
 Capul Pintii di-al tăia,
 Cine oare a-ncerca
 Pe Pintia să-l prăpădiască,
 De iel lumea s-o lipsească,
 De on vitiaz așa fălos
 Și la inimă milos,
 De-on vitiaz așa de mare,
 La săraci de ajutorare?

Pintia mult mai viteja,
 Mulți dușmani iel mai tăia
 Și nimica nu-i păsa,
 Glonț pe iel nu-l vătăma,
 Nici sabia nu-l tăia
 Că așa l-a fost vrăjit
 Maică-sa când au fost mic
 Și așa l-a fermecat
 Maică-sa când l-a 'băiat.

Foaie verde de secară
 Colea despre primăvară,
 Când se-nbracă codrii iară
 A ieșit Pinteia afară,
 A lăsat cetăți și sate
 Că sunt pline de pacate
 Și s-a tras în codru verde
 Unde traiul lin să perde.
 În mijloc de codru verde
 Un foc mare mi să vede,
 Lângă foc Pintia șede
 Cu ortacii lui vorbia,
 Tot vorbia și-i sfătuia.
 Erau vrio sută cinzeci
 Și frigia câțva berbeci.

Când berbecii se frigia
 Și când cina se găta
 Pinteia la soți se-ntorcia
 Și așa le cuvânta:
 - Fraților, fartaților,
 Care din voi s-a d'aflare
 (Să) meargă la Baia Mare
 După pâine, după sare,
 După praf di cel mai mare,
 După lin, după pelin,
 După trei cupe de vin?

natura și uneori gravitatea denaturărilor - rezultate adesea, în mod aparent paradoxal, tocmai din dorința specialistului de a fi mai exact și mai bine documentat. Prima e rezultatul unor prejudecăți cu privire la caracterul și structura *matriarhală* a societăților preistorice. Multă lume înțelege încă prin matriarhat (un concept, e adevărat, destul de impropriu gândirii noastre politice) o societate în care femeile își asumă frâiele puterii și, ca urmare, "taie și spânzură la bărbați". În realitate era vorba de o simplă orientare matrifocală (poate pe alocuri și matrilocală) a societății, potențată de o prevalență a simbolurilor feminității: fertilitatea, nașterea, cultul Marii Zeițe Cosmice, mitologia lunii etc. Adică cele care au permis să se vorbească și despre feminitatea satului românesc tradițional⁹, animat de "valorile spontaneității", cum spune undeva Noica¹⁰. Mai precis, de credințele și eresurile străbătând "universul umed de rouă al unei nopți cu lună plină" sau al unei dimineți prin care se poate înțelege și *dimineața vieții* - respectiv copilăria trăită sub ocrotirea mamei - ca și de rolul și rosturile improvizației ("vocația feminină de a face din câteva ziduri, țoale și brazde de pământ un univers.")¹¹, de conviețuirea cu natura (fertilă ca și femeia) ori de cultul vetrei (recipientul feminin al focului viril). Dar mai ales de ceea ce trebuie să se fi înțeles și pe atunci prin conceptul de *familie* - pentru care dacă, așa cum se spune în popor, capul este bărbatul, inima este, cu siguranță, femeia.

Distincțiile dihotomice (specifice procesului dialectic modern bazat pe analiză și sinteză) își pierd însă relevanța îndată ce apelăm la indistinția analitică a gândirii arhaice (vezi infra). Printr-o simplă analogie derivativă, ne dăm de fapt seama că din societățile preistorice nu lipsea câtuși de puțin rolul și autoritatea bărbatului - aproximativ aceleași ca în zilele noastre, mai puțin agresivitatea războinică (să nu uităm că societatea era una prin excelență pașnică) și aroganța primară dobândită prin organizarea tripartită a societății indo-europene și mai apoi prin accentele de misoginism ale iudeo-creștinismului. Destul de des în ordinea documentelor arheologice, mai cu seamă a celor descoperite în interiorul sanctualelor, Marea Zeiță e însoțită de Taur (principiul masculin prin excelență) înfățișat fie întreg, în formă naturală, fie redus la bucraniu, la perechea coarnelor de consacrare sau chiar la coarne izolate. În sanctuarul de la Parța, cultura Vinca, de pildă, ușa dintre statui, cea mică, are coarne de taur, iar banchetele de lut care împart sanctuarul au și ele încastrate coarne de bovine; un pandantiv de Gumelnița e modelat din aur și decorat cu incizii sub formă de coarne; spătarul unor tronuri de lut destinate divinității feminine se termină cu două coarne; pe un vas de Gumelnița apare imaginea unui taur de coarnele căruia se ține o siluetă feminină etc. Toate acestea trimit la un model hierogamic care în anumite împrejurări ia aspect de cuplu antropomorf, ca în celebra scenă a "îndrăgostiților" de la Gumelnița sau în cea de acuplare de pe un vas de provizii de la Trușești¹².

Ioan Bogdan Iuga: Copii din Budești

Ce e mic, mai mititel,
 Mândru îngrădești cu el?

S-au găsit de asemenea între obiectele simbolice excavate din straturi paleolitice sau neolitice destule reprezentări ale unor (semi)divinități sau personaje umane masculine (de exemplu "Gânditorul" de la Hamangia sau "Zeul trist" - *Sorrowful God*, cum îl numește Gimbutas - de la Târpești). Așa cum s-au găsit și figurine reprezentând perechea (de pildă cea cunoscută sub numele de "Îndrăgostiții de la Căscioarele") sau androginitatea (cum ar fi figurinele de Vinca - cu cioc de pasăre, piept de femeie și sex de bărbat). Sau, în aceeași ordine de idei, bărbații ithyfalici cu măști de animale (omul-țap, omul-taur, omul-bizon), falusurile erecte prevăzute cu aripioare și posterior de femeie, ori menționata deja asociere dintre zeiță și stâlp (falus), zeiță și corn, zeiță și taur, care vor face o lungă carieră în simbolistica minoică, dar și în societățile tradiționale est-europene¹³.

Iată de ce discuțiile contradictorii purtate astăzi pe tema matriarhatului - mai cu seamă prin prisma unei antropologii feministe în mare vogă la ora actuală în America - sunt practic fără obiect. Se insistă pe de o parte, prin intermediul unei din ce în ce mai vaste și incontinate literaturi despre Marea Zeiță (care merge, cu sau fără legătură cu subiectul, până la încercarea de reabilitare a unor rituri tip Wicca), asupra reconsiderării modelului matriarhal - în vederea, se spune, restaurării morale a unei lumi pe care androcrația a condus-o spre culmi de agresivitate și violență - pe de alta asupra demontării "mitului matriarhatului", interpretat uneori, la modul sofisticat, tot ca un instrument de desconsiderare și înrobire a femeii¹⁴.

Cât despre problema antropofagiei nici nu merită, credem, să discutăm. Simplul fapt că nu s-au găsit necropole în așezările neolitice nu poate fi nici pe departe interpretat, oricât am forța cămările deducției, ca o dovadă că oamenii se mâncau unii pe alții. Nici măcar dacă e dublat de argumentul găsirii unor "oase umane cu urme de tăieturi și zgârieturi", cum se spune în tratatul de istorie¹⁵. Poate doar ca subiect pentru un articol de senzație la vreun ziar cu iz de tabloid, cum este cel care vorbește despre "antropofagia cucutenienilor" (care cică își puneau la uscat morții în copaci, după care îi mâncau)¹⁶.

NOTE:

1. Folosim termenul de spațiu românesc (în alternanță cu spațiul carpatic) într-o accepțiune pur convențională, fără nici un fel de conotații politice, strategice sau "național-geografice". Deocamdată nu avem la îndemână unul mai potrivit, întrucât, după opinia noastră, prea uzitatul spațiu carpato-danubiano-pontic nu numai că e redundant, dar a prins deja, prin folosire abuzivă, un iz de limbaj de lemn.
2. S-ar cuveni aici o precizare și asupra conceptului de civilizație - mai cu seamă că îl folosim într-o accepțiune oarecum deosebită de ceea ce se înțelege astăzi, în spirit pozitivist, prin acest termen. În acord cu Marija Gimbutas, Richard Rudgley, Yasuda Yoshinori și alți cercetători sau interpreți ai epocii preistorice, termenul nu trebuie limitat la conținuturile sale moderne (e.g. scriere, stat, unelte de metal etc.) și cu atât mai puțin la un model/standard androcratic: ierarhie politică și organizare religioasă, purtare de războaie, stratificare socială și diviziune complexă a muncii. El ar trebui raportat mai degrabă la valori nonmateriale - cum ar fi nivelul creației artistice, natura relațiilor interumane, libertatea de mișcare și de gândire pentru toți membrii comunității, egalitatea sexelor etc. Perioada la care ne referim (cu aproximație: sfârșitul paleoliticului - epoca bronzului) s-a caracterizat, cel puțin în acest spațiu, printr-o admirabilă dezvoltare a calităților și însușirilor esențiale, fundamentale ale omului: conviețuire pașnică și creatoare, cultivarea unui elevat sentiment religios, o creație artistică plină de sens, de grație și de fantezie. Membrii acelor comunități dispuneau de o scriere simbolică, practicau un comerț civilizată bazat pe schimburi de produse și locuiau în case și acareturi nu foarte deosebite de ale țăranilor din unele sate și crânguri actuale din Maramureș sau Munții Apuseni. Nu mai punem la socoteală faptul că purtătorii Culturii Cucuteni au întemeiat în acea epocă adevărate centre urbane cu câte zece-cinsprezece mii de locuitori, cu clădiri construite după o arhitectură sofisticată, cu temple și sanctuare, ateliere meșteșugărești și alte numeroase utilități publice.
3. Primitiv în sensul de străvechi, originar, primar. Să nu cădem însă în greșea de a confunda/a asimila mecanic comunitățile primitive de astăzi cu triburile neolitice sau paleolitice. Nu știm (și nici nu face obiectul cercetării noastre de față) prin ce mister au ajuns unele populații pierdute în jungla amazoniană sau în alte zone izolate ale globului să trăiască în condițiile descrise de exploratorii și antropologii care i-au cunoscut în zilele noastre la ei acasă. Știm însă că paleantropii spațiului carpatic erau, precum vom vedea, din cu totul altă plamadă.
4. Mircea Eliade, *Imagini și simboluri*, Ed. Humanitas, 1994, p.15 sq.

Francisc Nistor: Stolnic

Doi voinici se și aflară,
În picioare se sculară
C-or merge la Baia Mare.
Dar lui Pintia-i cuvântară:
- Ascultă, Pinte, voinice,
Noi la Baie nu ni-om duce
Că viața încă-i dulce.
Dar de zici tu să pornim
Vreo câțiva ne însoțim
Voia ca să ți-o-nplinim
Și la Baie vom pleca,
Pinte, dacă vom afla
Moartea ta din ce va sta!

- Fraților, fărtaților,
Zise Pintia soților,
Voi de la mine-ț afla
Moartea mia din ce va sta:
Din trei fire de grâu sfânt,
Dintr-un plumbuț de argint
Bine-n pușcă-nțepenit,
Sub suoară-mi nimerit,
Subsuoara di-a stânga
Că acolo-i puteria mia.

Când fărtații auziră
Armele și le gătiră
Și pe cai mi se suiră,
Până-n Baie nu se opriră.
Când în Baie au sosit
Poarta-nchisă au gasit,
Ei cu bărzi dădură-n poartă
De se sparse-n zece toată,
Pe la curți de domni intrară
Pâne și sare luară,
Vinul de bun îl gustară.
Dar cum bia și-ș petrecia
Vremia iute le trecia,
Pandurii de ei afla,
După ei iute pornia.
Înlăuntru ei intrară
Și de arme-i despoiară,
Cot la cot că mi-i legară.
- Fraților, pandurilor,
Dați-ne voi noauă pace
Că nimică n-om mai face!
Dar pandurii le grăia:
- Voi di-aicia nu-ț scapa

Stolnic

Până știre nu ni-ț da
Moartia Pintii din ce-a sta!
Alcum vai de voi va fi,
În temniță veț peri,
Pe voi lanțu-a rugini!
Pintenii se spăimântară
Și din gură cuvântară:
- Fraților, pandurilor,
De la noi puteț afla
Moartia Pintii din ce-a sta:
Din trei fire de grâu sfânt,
Dintr-un plumbuț de argint
Bine-n pușca țepenit,
Subsuoara di-a stânga
Că acolo-i stă puteria!
Pandurii se bucurau
Și mai tare mi-i lega
Și în temniță-i băga.
Apoi iară să-ntorcia
Și de luptă se găta,
Luau fire de grâu sfânt
Și plumbuțul de argint,
Gloată mare să-nsoțește
Și după Pintia pornește.

Foaie verde iarbă ria,
Pintea soții-ș aștepta,
Cias cu cias se amâna
Însă ei nu mai sosia.
Și cum sta și aștepta
Un somn mare-l cuprindia
Și un vis urât visa:
Săbioara lui cia noauă
O visă că-i ruptă-n doauă,
Săbioara lui cea veche
O visă că-i ruptă-n șapte.
Speriiat s-au deșteptat,
În picioare s-au sculat,
Armele și li-a luat,
Cătră frați a cuvântat:
- Calul iute mi-l gătaț
Că urât vis am visat
Și nu știu ce s-a-ntâmplat
Cu frații care-a plecat
Că pria mult au zabovit
De pâna-acuma n-au venit.

Pintia iute-ncăleca,
Înspre Baie se lăsa,

5. Richard Rudgley, *The Lost Civilizations of the Stone Age*, A Touchstone Book - Simon & Schuster, 2000, New York, p.1.
6. Cât de departe se poate ajunge pe acest drum (al înscenărilor și falsificărilor) ne-o demonstrează scandalul încă de actualitate provocat de maniera în care un grup de antropologi și jurnaliști occidentali au măsluit (adică au "adaptat" propriilor lor concepții și metode) modul de existență și de gândire al tribului de indieni Yanomami din bazinul Amazonului. Pentru detalii, vezi Patrick Tierney, *Darkness in El Dorado. How Scientists and Journalists Devastated the Amazon*, W.W.Norton&Company, New York - London, 2000, ca și dezbaterile pe marginea acestui caz în principalele publicații de antropologie din Europa și America (inclusiv numeroasele situri dedicate pe internet acestei teme).
7. R. Rudgley condensează în cartea mai sus citată o mulțime de documente arheologice atestând faptul că în Epoca de Piatră comunitățile umane erau mult mai evolute decât se crede. Ele aveau un inteligent și acut spirit de observație, un larg evantai de comunicare interumană - un limbaj evoluat și, se pare, o formă de scriere prefigurând alfabetele arhaice -, o paleoștiință cu realizări notabile mai cu seamă în matematică, fizică, astronomie și biologie, mijloace evolute pentru tratarea (inclusiv chirurgicală) a bolilor, o tehnologie a focului și una de extragere a minereurilor. Dar în primul rând, precum vom vedea, o cultură bogată, interesantă, diversă și expresivă.
8. Pentru o critică a prejudecăților cu care sunt privite societățile primitive contemporane (și, printr-o analogie construită mecanic, și societățile arhaice), vezi: Clastres, Pierre, *Societatea contra statului*, Editura Ararat, 1995
9. Creștinismul cosmic..., p. 346 sq. Tot aici, o paralelă între real și discursiv în tratarea acestei teme
10. Cuvânt împreună... p. 182
11. ib., p. 183
12. Reamintim că imaginile și aluziile sexuale nu aveau, în societățile arhaice și tradiționale, nici un fel de conotații obscene. "Exceptând lumea modernă, spune Eliade, sexualitatea a reprezentat pretutindeni și totdeauna o hierofanie, iar actul sexual - un act integral (deci și un mijloc de cunoaștere)", *Imagini*, p.17
13. Motivul neolitic al taurului cu imaginea zeiței între coarne se regăsește și în colindele românești unde se vorbește de bourul sur purtând în coarne un "leagăn de mătase" în care fata colindată "coase și chindisește/ la cămăși păcurărești/ la sumane haiducești..."
14. Vezi: Cynthia Eller, *The Myth of Matriarchal Prehistory: Why an Invented Past Won't Give Women a Future*, Beacon Pr., 2000.
15. A. Bolomey, Noi descoperiri de oase umane într-o așezare cucuteniană, în *CAMNI* 6, 1983 - apud *Istoria Românilor*, p. 187
16. O replică amplă și copios argumentată dă acestor insinuări Andrei Vartic într-o suită de articole publicate, sub egida Institutului de Civilizație Dacică din Chișinău și a Revistei de Studii Carpato-Danubiene *Dava* nr.4, 2001, pe internet (vezi <http://www.iatp.md/dava>)

Fragmentul face parte din volumul "Tratat de istorie a filosofiei românești", în curs de pregătire la Academia Română.

Prezentăm în continuare scrisorile pentru colaborare, devenite deja document după trecerea în eternitate a lui Vasile Avram.

DOCUMENT

ION POGORILOVSKI

Buc. 24 martie 2002

Stimate Dle Vasile Avram,

*Măine vă expediez, paralel cu această scrisoare, 3 ex. din vol. **Brâncuși, artist-filosof**, mulțumindu-vă pentru remarcabila dvs. colaborare. Impresia deosebită pe care mi-a produs-o cartea **Creștinismul cosmic...** (din păcate, pe cea anterioară **Constelația magicului**, nu o posed și nu am zărit-o măcar) mă determină să vă socot gânditorul cel mai potrivit, astăzi, pentru o altă colaborare cu Institutul nostru. Anume - la vol. I, al noului **Tratat de istorie a filosofiei românești**, pe care îl coacem acum. Vă anexez sumarul vol. I convins că veți remarca orientarea lui, alta decât a *Istoriei marxiste a filosofiei românești* (din care s-au tipărit, la timpul respectiv, două volume). Partea I a volumului I, intitulată **Gândirea fondatoare** (după un model*

Săcăită, vai de ie,
Șade-nt-un vârv de nuié

Și se miră cine-i ie.